

„1956, te csillag”

Megbocsátani keresztény kötelesség – de mi nem felejtünk... Ez Wittner Mária üzenete, aki a forradalom után hazajött Ausztriából, mert elhitte azt az ígéretet, hogy „nem lesz megtorlás” – majd ’57-ben letartóztatják, először halálra ítélik, ezután a halálraítéltek zárkájában tölt 200 napot. Több mint fél évet, egyre csak várva, mikor kötik föl, mielőtt belezavarodik – majd újabb tárgyalás és az ítélet: életfogytig! 13 évet letölt, 1970-ben szabadul, de nem amnesztiával, az utolsó ’56-osok között engedik ki. Nehezen kap munkát, takarítónő, segédmunkás, varrónő...

Most ment el örökre, 85 évesen. Élete legszebb éveit nem élheti át, 20-tól 33 éves koráig börtönben sínylődik, várja az akasztást... Nem alkuszunk, nem engedünk a ’48-ból, aki gyilkolt, embereket kínozta, szörnyeteg volt, az bűnhődjön érte! Nincs kegyelem! Ez volt az Ő hitvallása, akit – mint hangoztatta – életre ítélték! Mi is lennénk, vagyunk ilyen kemények? Meg nem alkuvók? Fölötte állt a szélsőségeknek – nem lehetett beskatulyázni –, felsorakoztak mögé vagy szembefordultak vele – nem volt hajlékony gerincű politikus... Soha nem alkudott meg! Hangos szavú véleményvezérré sem lett. Az élete volt a tét, ezért a nyílt sisak. Ilyenek voltak ’56 hősei, nincs kérdőjel, ez kijelentő mód.

Azon a nyáron kórházba kerültem, nemigen foglalkoztam a világgal, különben is 15 évesen más az ember érdeklődése. Amikor kiengedtek, apám vitt a biciklijén, a lábam gipszben. Épp a Széchenyi téren, Szeged főterén fuvarozott, amikor a fákra erősített hangszórókon a rádió bemondta Rákosi lemondását, távozását, valójában menekülését a Szovjetunióba. Nehogy vezér nélkül maradjunk, a bemondó közölte a szovjet-magyar határozatot: Gerő főtitkárrá választását, valójában moszkvai kinevezését, amelyet „örömmel fogadtak a munkások”. Az augusztus végi ebédidőben olyan furán hangzott ez a szöveg:

örömmel fogadták – de kik és minek örültek? Már felnőttként tudtam meg, Rákosi élete végéig úgy tudta, őt szereti a nép. Az istenadta! Rádásul addig a tojások görbülésének különbségét hamarabb észrevetted volna, mint ezeknek a szövegében az eltérést... De a munkások tapsoltak és örültek, és éppen Gerőnek – mondta a rádió. Erre apám is morgott, pedig politikai ügyben csak egyszer fakadt ki, amikor a napi 25 dekás kenyérfejadag idején a rádióbemondó (nálunk televízió csak 3 év múlva lett) az éves gabonatermést tonna helyett kilóban ismertette, ami olyan iszonyatos nagy szám volt, hogy alig tudta kimondani.

Később levették a lábamról a gipszet, hamar október vége lett, és egy különösen szép reggel, amikor őszi mézszínnel sütött a nap, iskolába menet, az akkori szokás szerint, az ablakba kitett rádiót hallva, a hírek mögött, hihetetlen, de lövések ropogtak. Mentem az utcán, és nem értettem, mit hallok: lőnek a rádióban? Számomra így kezdődött, így tudtuk meg, hogy odafönn valami megváltozott...

De ezt követően, már órák múlva kiderült – nagyon másképpen lett minden! Egyben az is nyilvánvaló lett, milyen fegyelmezett volt a nép, de nem a hitük szerint engedelmeskedtek – félelemből... az oroszoktól, a rendőrtől, az éjszakai autóktól, ha ne adj’ isten megáll a ház előtt, és beviszik, elviszik, mint Rajk Lászlót, aki éppen a kisfiát fürdette a kádban. Külügyminiszterként ’49 tavaszán beszállt az autóba, ahol már az ülésen kiveték a fogát... Az emberek ezért félték ettől a rendszertől, és engedelmeskedtek. Marxnak és híveinek nagy álma, hogy megforgatjuk a világot (határidőként a holnapot jelölve!) – közönséges fizikai diktatúrába torkollott. Bementek a gyárba, a sarki kisboltba, és kiküldték a kapitalista, népnyúzó tulajdonost, aki örült, örülhetett, ha ennyivel megúsza, s nem dörömböltek hajnali 4-kor az ajtaján, hogy pakolni, fejenként 25 kilót, aztán

föl a teherautóra, utazunk... Hová? Ne kérdezzen! 20 perce van, kuss! Így vittek el egy háromgyermekes családot 1952 májusában Szeged mellől, egyenest a Hortobágyra, a 12 kényszermunkatábor egyikébe. Szülők, három gyerek: öt ember egy lepedőnyi ágyhelyen, egy frissen kiürített birkahodály padlatán... Átmeneti szállásuk az első Nagy Imre-kormány 1954-es országglásáig tartott, ősszel engedték el őket azzal, hogy fel is út, le is út! De jól vigyázzanak, soha egy szót se senkinek, mert ide könnyen vissza lehet kerülni! A hortobágyi táborokban mintegy 10 ezer ember. Köztük van az Auschwitz lágereit megjárt fogoly csakúgy, mint a frissen leleplezett „imperialista kém”, „Tito-ügynök”, akárki... Akik túléltek, és még a rendszerváltást is megérték – nyilvánosan akkor sem beszéltek... Tudták, honnan jöttek, és nem kockáztatták, hogy visszakerüljenek oda, még 1990-ben sem! Megtanulták az ötvenes évek leckéjét egy életre...

És egy csöppnyi irodalom, ami természetesen nem bizonyít semmit, de jelzésértékű... Spiró György *Sajnálatos események* című drámájában Kádár János kiszabadul a börtönből (ahol Farkas Vlagyimir emlékezete szerint nem tépték le a körmeit, csak ezt terjesztették róla, legföljebb nem kapott cigarettát pár napig, és olykor nem mehetett az árnyékszékre), és akkor kihallgatást kér Rákositól. Mondandóját azzal kezdi, hogy nem ért egyet Nagy Imrével, aki (átmeneti, '54-es) miniszterelnökként leszedette Rákosi elvtárs arcképeit a közintézményekről, majd a találkozó végén sírva öleli meg Rákosi Mátyás tar fejét, hitet téve elvtársa mellett... Igaz, Rákosi '56-os távozása után egyetlen lépés erejéig sem engedti többé hazatérni... „Őszinte” párbeszédük alatt Rákosi úgy tesz, mint akit félrevezetett a gaz áruló Péter Gábor, az Államvédelmi Hatóság már le tartóztatott ura. Őt Péter úgy tájékoztatta, neki azt jelentette: a kedves, jó Kádár elvtárs áruló! Meg tán észre sem vette, nem tűnt föl neki, mármint hogy... Kádár elvtárs két évre eltűnt a szeme elől... így nem is kerestette... Spiró drámájában ez a találkozás csak afféle stafétaváltás, eddig volt Rákosi, ezután Kádár... Hogy Kádár nem azt a nyílt erőszakos diktatúrát folytatta, mint elődje – ezt '56 miatt sem tehetette... Amikor a megszálló szovjet csapatok állítólagos kivonását Hruscsov fölvetette neki, akkor is 1956-ra hivatkozott, némi

híresztelések szerint, mondván, a magyarok megbízhatatlanok... Lásd '56! Ez nyilván annak a kommunizmus bekövetkeztében mélyen hívő embernek a csalódását tükrözi, aki árulást látott a „népfölkelésben”, hogy Pozsgai megfogalmazását idézzem. Igaz ugyan, hogy ez az eget-földet megrázó kifejezés már Kádár uralkodása után hangzott el, de mégis a Kádár-kor értelmét tagadta. Mert ha 1956-ban népfölkelés, forradalom zajlott – annak leverése, véres megtorlása negatív, Uram bocsá' ellenforradalmi cselekedet! És akkor dől az egész! Nem igaz semmi! Kádár egész életműve a porban, az nem más, mint megint egy véres diktatúra a sok közül, még ha kulturáltabban is folyt, mint Kelet-Európában, kivált a nagy SZU-ban...

Az emberek Rákosi Szovjetunióba való meneküléséből arra következtettek, ami a valóság volt: ez bukás, a zsarnok megbukott, vége szörnyű uralmának! Felszabadultság szállt az országra, ezért is alapvetően mást vártak, mint Gerő ostoba szózatát, a hatalom gögösségét, annak megszerzését követően, '56 szeptemberében. Ezt követte Rajk újratemetése azon ősszel, október 6-án. A dátum jelkép – az ártatlanul kivégzett vértanúké. Apró Antal képmutató sírbeszéde, aki maga is részese volt (s maradt) a gyilkos Hatalomnak, csak köntörfalaz, Rajk hőhérait nem minősíti, a sok ártatlan kivégzőjéről hallgatott. A temetésen megjelent embertömeg pedig már figyelmeztető jelzés lehetett volna, ha hatalmi megszállottságukban észreveszik... Azon a nyáron a Petőfi Kör is sokat tett az értelmiségért, megrendítette hitében a fényes szelek nemzedékét, lásd Jancsó filmjét is... És a Rákosi-posztgarnitúra mindebből semmit sem tanulva ott és úgy folytatta, mintha semmi sem változott volna... Büntetésük töredékét sem kapták, hála a szovjet csapatoknak... A forradalom elsöpörte volna őket, de ez nem történt meg, Rákosi uralkodó csoportjainak legtöbbje átmentette magát Kádár szolgálatába.

Egy kis nép aligha tud világtörténelmi hatást produkálni, '56 magyar forradalmárai mégis ezt tették, életük árán. A szovjet birodalom, a szocializmus építésének boldog, békés, idilli életéről szóló legenda szertefoszlott, elszállt... J. P. Sartre és néhány más nyugat-európai értelmiségi, Yves Montand kilépett a francia Kommunista

Pártból... A sztálini diktatúra véres valósága lepleződött, a Kreml igazi arca megmutatkozott. Igaz, Eisenhower az első pillanatban paktumot kötött Hruscsovval, szabad kezet adott neki, miként Tito is tudomásul vette, amit tenni készültek, igaz, ő Münnich Ferencre bízta volna az országot, Kádár Hruscsov választottja volt. 1956 szabadságharcát rettenetes erővel, esetleges követőitől tartva, leverték, sírját megásták, Nagy Imre miniszterelnököt kátránypapírba tekerték, és arccal a föld felé fordítva, jeltelenül elkaparták... Lát-szólag minden bevégeztetett... és mégse!

Faludy György háromévnvi recski kényszer-munka-táborozása után, talán már Amerikából, egyszer így tekintett vissza:

„ezerhét-százhárom, nyolcszáznegyvennyolc, és ötvenhat: egyszer minden száz évben talpra állunk kínzóink ellen. Bármilyen következik, boldogság, hogy megértem; –”

Mint utóbb kiderült, november 4-én, itt Szegeden, a városunkon áthömpölygő, Budapest felé tartó tankos szovjet katonák Szuezt keresték a Dunánál... Itt mifelénk a Tiszánál is, de ez is csak később tudódott ki...

'48 márciusa... '56 októbere, ha elfelejtjük, és csak koszorúzunk, mert ünnepi kötelesség, de különben uncsi... Ennek nem szabad bekövetkeznie! A múltat emlékeztetni kell és méltón emlékezni! Ha a magyarok nem emlékeznek – kitől várhatjuk...? Uram irgalmazz!

'56-os emlékmű – részlet (Szeged)